

Timurlu Devletinde Yapılan İttifak Evlilikleri

Tuba TOMBULOĞLU^{1*}

Gönderilme Tarihi: 09 Aralık 2020
DOI: 10.38015/sbyy.838178

Kabul Tarihi: 25 Aralık 2020

Öz:

Devletler tarih boyunca egemenliklerini pekiştirmek ve sürdürmek için çabalamışlardır ve her zaman çeşitli önlemler almaya çalışmışlardır. Bu sebeple evliliklerin bir araç olarak kullanıldığı çeşitli strateji ve politikalar geliştirmişlerdir. Aile içi ve aile dışındaki siyasi evlilikler, siyasi uyum ve bütünleşmede kullanılan en etkili yöntemler arasındadır. Timurlu Devleti döneminde söz konusu amaçlarla yapılan evliliklerin nedenlerini ve sonuçlarını analiz etmek Timurlu Devletinin tarihsel olaylarına ışık tutmaya yardımcı olacaktır. Ancak Timurlular'da yapılan ittifak evlilikleriyle kimi zaman amaçlanan hedeflere ulaşılamadığı görülmektedir. Çünkü evlilikler, sadece iki hükümetin veya ailenin politik ve ekonomik çıkarlarına dayalı olarak gerçekleşmektedir. Yapılan çalışmada Timurlu Devletini meydana getiren unsurlar siyasi evlilikler çerçevesinde incelenerek dönemin önemli kişilerinin katkıları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Timur, timurlularda siyasi evlilikler, ittifak, timurlu kadını, evlilik.

Abstract:

Throughout history, states have tried to consolidate and maintain their sovereignty and have always tried to take various measures accordingly. For this reason, they have developed various strategies and policies in which marriages are used as a tool. The consanguineous marriages and political marriages outside the family are among the most effective methods used in political harmony and integration. Analyzing the reasons and consequences of marriages made for these purposes during the Timurid period will help to shed light on the historical events of the Timurid State. However, it is seen that alliance marriages made in Timurid's sometimes failed to achieve their intended goals, because marriages were solely based on the political and economic interests of two governments or families. In this study, the elements that form the Timurid State will be examined within the framework of political marriages, and the contributions of the important figures of the period will be discussed.

Keywords: Timur, political marriages in Timurids, alliance, Timurid women, marriage.

¹Mersin Üniversitesi, Türkiye. Orcid ID: 0000-0001-8061-4480

*Sorumlu Yazar (Corresponding Author): tubatombuloglu@hotmail.com

GİRİŞ

Evlilik kurumu, tarih boyunca devletlerin ve toplumların varoluşuna zemin hazırlayan aile müessesesinin temelini oluşturmuştur. Bu sebeple günümüze kadar anlamını yitirmemiştir. İlkçağdan itibaren evlilikler, sosyal statüsü birbirine denk olan ya da olmayan aileler arasında yapılmıştır. Türk-İslam devletlerinde hanedanlar veya boylar arasında yapılan evlilikler sıkça görülmektedir. Siyasi evliliklerin amacı akrabalık bağı ile siyasi, askerî ve ekonomik alanlarda birlikte hareket etmek olmuştur (Soslu, 2017, s.10). Devletler ve yöneticiler her zaman egemenliklerini pekiştirmek ve varlıklarını sürdürmek amacıyla çeşitli önlemler almaya mecbur kalmışlardır. Hükümdarların zaman zaman devletlerinin varlığını sağlamak için çeşitli stratejiler uygulamaları gerekmektedir. Aile iç ve dışı siyasi evlilikler, siyasi uyum ve bütünleşmede kullanılan en etkili araçlar ve politikalar arasında olmuştur. Siyasi evlilikler çoğunlukla çiftin psikolojik durumlarına bakılmaksızın sadece iki devletin veya ailenin politik, ekonomik çıkarlarına dayalı olarak gerçekleşmektedir. Siyasi evliliklerde, evlenen çiftler bir araç olarak görülmüştür ve duyguları her ne olursa olsun evlilikler sadece siyasi ve ekonomik çıkarlar temelinde gerçekleşmiştir (Sooreni vd. 2018, s. 122). Patricia Crone, endüstri öncesi toplumlardaki evliliklerde kişisel çıkarların pek önemli olmadığını, evliliğin aslında iki aile ve iki klan arasındaki bir anlaşma olduğunu savunmaktadır (Crone, 1994, s.111). Bu çalışmada Timur'un Çağatay Emirleri, Moğollar ve diğer yönetici ailelerle evlilik ittifakları kurarak konumunu nasıl güçlendirmeye çalıştığını, Timurlular döneminde yapılan söz konusu evliliklerle devlet adamlarının düşünceleri, devletin yapısını anlamaya çalışılacaktır.

Timur Döneminde Siyasi Evlilikler

Timur, 1370 yılında iktidara geldiği sırada Maverünnahr'ın Keş şehri Hacı Barlas, Hucend bölgesi Emir Beyazıd Celayir, Belh bölgesi Emir Hüseyin, bazı vilayetler Olcay Boğa Süldüz, Şuburgan bölgesi Mehmed Hacı Aprardi idaresinde bulunuyordu (Şami,1987, s.17). Maverünnahr'de Çağatay Ulusu'nun güçlü beyleri arasından türlü mücadelelerle çıkararak devlet kuran Timur, 1370 yılında Çağatay Ulusunu oluşturan aşiretler federasyonunun başına geçtiği zaman aşiret birlikleri yerine kendisine yakın gördüğü adamların komuta ettiği merkezî bir ordu meydana getirmiştir. Mirza Şahruh dönemindeki komutanların çoğu ise Timur'un ilk dönemlerinde çevresine toplamış olduğu kişilerin soyundan gelmekteydi. Timur, bu kişileri evlilikle kurulan akrabalık bağı ile kendisine yakınlaştırmış, böylece yeni bir yönetici sınıf kurarak onları denetim altında tutmayı ihmal etmemiştir (Manz, 2013, s.19-20). Timur'un iktidara geldiği dönemde Çağatay Ulusu, merkezi bir yönetimden yoksun olmakla birlikte, belirli bir kimliğe sahip karma nüfuslu önceki dönemlere göre daha az birlik içinde olan bir yapıya sahipti. Çağatay egemenliği güçlü bir merkezi liderlik teşkil etmemesine rağmen ayakta kalmayı başarmıştı. Çağatay Ulus'u içinde Türk-Moğol geleneğinden gelen dört boy bulunuyordu. Bu boylar; Arlat, Barlas, Celayir ve Süldüsler'di. Ulusun diğer güçlerinin hemen hemen hepsi ise askerî oluşumlardı. Mesela; Yesuriler, Apardiler, Karaunaslar, Hatlaniler ve Negüderler gibi. Bunların içinde en önemlileri Karaunaslar'dı. Karaunaslar, kendi başlarına büyük bir güçtü. Zira ciddi insan kaynaklarına sahiplerdi. Timur, Maverünnahr'de faaliyet göstermeye başladığı sıralarda Karaunaslar, Çağatay Ulusu üzerinde hak iddia ediyordu. Timur, fetihlerine başlamadan önce evlilik yoluyla Süldüs, Apardi, Hatlani ve Arlat gibi çevredeki boyların beylerini kendisine bağlamıştır (Manz, 2006, s.37,47,51,80). Ayrıca emirlere akrabalık nedeniyle rütbelere vererek ve onları önemli görevlere getirmiştir (Jamaluddin, 1978, s.916). Timur'un devletini kurmasıyla birlikte Maverünnahr ve Horasan'da güvenlik ve birlik hâkim olmaya başlamıştır. Ayrıca Timur, rakiplerinin çok olması sebebiyle daha fazla ittifak kurmaya ihtiyaç duymuştur. Timurlu Devletin de yapılan hanedan içi ve hanedan dışı evliliklerin temel

amacı; siyasi meşruiyeti kazanmak, bölgesel kalkınmayı arttırmak, siyasi egemenliği pekiştirmek ve merkezi hükümete karşı kurulacak komploları engellemek amaçlıdır. Nitekim Çağatayların güçlü ve etkili aileleriyle yapılan evlilikler Timur'un Maverâünnehir'deki konumunu güçlendirmiştir.

Timur'a ilk biat edenlerden birisi Moğolistan'da büyük güce ve topraklara sahip olan Duğlat Emiri Davud'tur. Emir Davud, hanedan sülalesiyle evlilik bağı kurarak istediğini han yapabiliyordu. Daha önce aşiretin bir başka mensubu olan Sultan Duğlat ile evlenmiş olan Timur'un ablası Kutluğ Terken Ağa ikinci evliliğini Emir Davud'la yapmıştır. (Tarih-i Reşidi, 2005, s.191; Manz, 2006, s.67). Bu evlilik Timur'un kuracağı şahsi bağlantılar açısından önemli bir adımdı.

Timur, iktidara gelmeden önce ilk ittifak evliliğini Karaunaslardan Emir Kazagan'ın torunu ve Emir Hüseyin'in kız kardeşi olan Olcay Terken Ağa ile yapmıştır (Togan, 1973, s.4; Togan,1972, s.75; Alan, 2007, s.25; Yüksel, 2010a, s.240). Yapılan evlilik sayesinde Timur'un bozkır aristokrasisinde önemli bir prestij kazandığı bilinmektedir. Timur, bu evlilik sayesinde Karaunaslarla kurduğu akrabalık bağına daha sonra da kullanarak devrin önemli beyleri veya emirleri ile akraba olmuştur. Timur'u iktidara taşıyan parametrelerden birisi olan ittifak evliliklerinin Emir Hüseyin'in kız kardeşi Olcay Terken Hanım ile başladığı bir gerçektir. Olcay Terken Hatun 1366 yılının yazında ölmüştür. Olcay Terken hanımın ölümüyle Timur ve Emir Hüseyin arasında akrabalık bağı kalmamış, ikisi arasında iktidar mücadelesi hız kazanmıştır. (Togan, 1973, s.4; Woods,1990, s.17; Aka, 2000, s.6; Yüksel, 2010a, s.240-10; Koçak, 2020, s.24). Timur'un bu hanımından Sultan Baht ve Saadet Sultan adında iki kız çocuğu dünyaya gelmiştir. Muizzü'l-ensab'da Timur'un ilk iki hanımı olarak Olcay Terken Ağa, Turmuş Ağa¹ isimleri cariyeye olarak da Tulun Ağa² zikredilmektedir (Muizzü'l-Ensab, 97: a; Woods, 1990, s.17-18; Togan, 1972, s.81; Yüksel, 2010a, s.241). Timur, 17-18 yaşında iken 2-3 kadınla evliydi. Ancak bu evliliklerin hepsi siyasi evliliktir ve amacı siyasi nüfuz kazanmaktır (Woods, 1990, s. 17-19; Togan, 1972, s.11; Yüksel, 2010a, s. 241).

İbn Arabşah, Timur'un tüm Moğolistan'ı, Kaşgar, Tokmak, Issık-göl ve civarını elinde tutan aynı zamanda onun düşmanlarından olan Kamerüddin-Han'ın kızıyla evlendiğinden ve bu vesile ile Moğollardan gelecek tehlikeyi bertaraf ettiğinden bahseder (İbn Arabşah, 2012, s.57). Ancak bahsedilen evlilik hakkında diğer kaynaklar bilgi vermemekle birlikte Muizzü'l-Ensab'da ismi geçen hanımlardan hangisinin Kamerüddin Han'ın kızı olduğu da tespit edilememiştir.

Timur, mutlak güç anlayışını emirlerine ve sevdiklerine karşı dostça jestlerle birleştirmiştir. Bu nedenle; emirleri ikna edip yanına çekmek için Emir Hüseyin'in haremını aralarında paylaşmıştır. Timur, Hüseyin'in bazı eşlerini haremine almıştı. Bu şekilde, servetini paylaşmaktan gurur duyan emirleri ile de duygusal bir ilişki kurmuştur (Yezdi, 2013, s.97).

Tarih boyunca kurulmuş Türk devletleri ve onların yaşadıkları coğrafyada hükümdarlığın, seçilmiş bir soydan gelen kimseye Tanrı tarafından kut ile verildiği inancı hâkimdi. Aynı inanç

¹ Timur'un Turmuş Ağa'dan Cihangir ve Cihan Şah isimli iki oğlu ve Aka Bike isimli bir kızı olmuştur (Woods, 1990:17, Yüksel, 2010:241;Koçak, 2020:80).

² Timur'un cariyelerinden Tulun Ağa, Mirza Ömer Şeyh'in annesidir. Menglicecek Ağa'dan Mirza Miranşah, Togay Terken Ağa'dan ise Mirza Şahruh dünyaya gelmiştir (Woods, 1990:17-19, Yüksel, 2010:241;Koçak, 2020:241).

Türk-Moğol devletlerinde de görülmekteydi. Timur, iktidarı ele geçirdiği zaman kendisini meşru han olarak atayamamıştır (Aka, 2000, s.84; Yüksel, 2010a, s.238).

Timur'un bulunduğu topraklarda kendini kabul ettirebilmesi ve meşruiyeti sağlayabilmesi amacıyla attığı en önemli adımlardan birisi Cengiz Han soyundan gelen bir kadınla evlenmek olmuştur. 1370 yılında Kazan Han'ın kızı Saray Mülk Hanım ile evlenmiştir. Böylece "Han damadı" anlamına gelen Küregen unvanını almıştır. Ayrıca diğer hanedanlarla yaptığı evliliklerde egemenlik hakkını güven altına alarak itibar kazandırmıştır (Yezdi, 2013, s.97; Şami, 1987, s.114; İbn Arabşah, 2012, s. 442; Aka, 2000, s.7; Yüksel, 2010a, s.239). Timur, oğullarını ve bazı torunlarını Cengiz Han soyundan gelen kadınlarla evlendirerek torunlarının "Küregen" unvanı taşımasını istemiştir. Timur, evliliklerini sadece Küregen unvanına sahip olmak amacıyla yapmamış, onun için her şeyden önemli olan amaç soyu anne tarafından Cengiz Han'a ulaşan çocuklara sahip olma isteğini de gerçekleştirmektir. Ancak Cengiz Han soyundan gelen Saray Mülk Hanım ve daha sonra evlendiği Hızır Hacı Han'ın kızı Tükel Hanımdan da erkek çocuğu olmamıştır. Buna rağmen her iki hanım da önemini korumuştur (Yüksel, 2010a, s.239-240).

Timur, oğulları ve torunları için gelin seçme konusunda çok titiz davranmıştır. Oğullarını, torunlarını, yeğenlerini saygın ailelerin kızları ile evlendirdi. Böylece çok ihtiyaç duyduğu meşruiyeti korumuş oldu. Bu sebeple 1374 yılında oğlu Cihangir'i, Özbek Han soyundan gelen Sevin Beg Hanzade ile oğlu Ömer Şeyh'i Çağatay soyundan gelen Hızır Hoca'nın kızı Mülket Ağa ile evlendirmiştir. 1376 yılında Cihangir'in ölümünden sonra Miranşah, Hanzade ile 1394'de Ömer Şeyh'in ölümünden sonra da Şahrüh, Mülket Ağa ile evlenmiştir (Şami, 1987, s.81-82; Yezdi, 2013, s.108-109). Timur, Cengiz Han sülalesiyle kurduğu akrabalıklara ek olarak Tarhanlar, Arlatlar, Hatlaniler ve Yesuriler gibi kabilelerle de akrabalık bağları kurmuştur. Bu aileler de Timurlu Devleti'nin son yıllarına kadar siyasette aktif rol oynamışlardır. Timurlular, meşruiyet dışında önemli aşiret ve yöneticilerin askerî güçlerini kullanmayı hedeflemişlerdir. Bunun yanında Çağatay Emirleri hala özerklik fikrinden vazgeçmiyorlardı. Timur, bunu fark ettiği zamanlarda ülkesini emniyet altına almaya çalışmış, sulh yoluyla halledilemeyen durumlarda evlilik ittifaklarıyla ilişkilerini güçlendirmiştir. Kısacası Maverünnehir'de siyasetle çözemediği durumlarda başka yollara başvurarak sorunları halletmeye çalışmıştır.

Timurlu hanedanlığının kuruluşundan yıkılışına kadar Arlat, Duğlat, Barlas gibi kabileler iktidarda o kadar güç kazandılar ki yerel hükümdarlar da topraklarını korumak için bu kabilelere başvurmuşlardır. Herat hâkimi Muizzeddin Hüseyin Kert'in oğlu Melik Muhammed'in annesi bir Arlat kabilesindendi (Hafız-ı Abru, 1959, s.49). Muhtemelen Muizzeddin Hüseyin Kert topraklarını korunması için Arlat kabilesi ile evlilik ittifakı yapmıştı. Timur'un kız kardeşi Şirinbek Ağa (Yezdi, 2013, s.70), Müeyyed Arlat ile evlenmiş bu evlilikten doğan Sevinç Kutluk Ağa, Herat Meliki Fahrettin Kert'in oğlu Pir Muhammed'le evlenmiştir (Hafız-ı Abru, 1959, s.58-59). Ömer Şeyh'in kızlarından Sevinç Kutluk Ağa da Yedigârşah Arlatla evlenmiştir (Muizzü'l Ensab, 102a; Woods, 1990, s.20).

Timur, seferleri için her zaman çok sayıda hayvana ihtiyaç duyuyordu. Bu ihtiyaçlarını gidermek için ona yardımcı olabilecek yöneticilerle iyi geçinmesi gerekmektedir. Hatlan Bölgesi soylu atlarıyla meşhur bir yerd (Mukaddesi, 2015, s.297). Timur muhtemelen siyasi iş birliğinin yanı sıra at tedariki için de bölgenin yöneticileriyle iyi geçinmiş olmalıdır. Ayrıca Hatlan emirleriyle evlilik ittifakları yapılmıştır. Sultan Mahmud b. Keyhüsrev'in kızı Timur'un oğlu Cihangirle, Şir Behram'ın oğlu Muhammed Mirek ile Timur'un kızı 1388 yılında Sultan

Baht Begüm evlenmiştir (Yezdî, 2013, s.81, 169,181). Ancak Muhammed Mirek Timur'a isyan etti ve 1388 yılında şehzade Ömerşeyh tarafından öldürüldü (Yezdî, 2013, s.170).

Timur; donanımlı, tecrübeli askerî güçlere sahip olmasına rağmen ileri görüşlülüğüyle gerektiğinde pragmatik politikalar izlemiştir. O, geniş bölgeleri fethetmenin tek başına mümkün olmayacağını farkındaydı; özellikle de hâkimiyetinin ilk yıllarında, yerel ailelerle ve nüfuzlu insanlarla bağlantılar kurarak gücünü sağlamlaştırmaya ve bölgesel nüfuzunu genişletmeye çalışarak kurduğu bu bağlantılarla iktidarını teminat altına aldı. Timur, fetihlerden önce barışçıl yolları ve yumuşak siyaseti kullanmıştır (Aubin,1963, s. 88; Soorreni vd, 2018, s.128).

Timur'un yerel ailelerden gelen emirlerle kurduğu siyasi, kültürel bağların somut sonuçları olmuştur. Çağatay ulusuna mensup emirler ülkenin değişik bölgelerinde etki alanına sahip kimselerdi. Kısaca bu emirlerle olan bağlara bakarsak en seçkin ve en kıdemli komutanı Süleymanşah'tı. Süleymanşah, önemli beylerden Davud Duğlat'ın oğlu idi. 1405'te Rey ve Firuzkuh valiliğine atanmıştır. Evlilik yoluyla hanedana girmiş, Mirza Şahruh'un en yakın adamlarından birisi olmuştur. Timur'un kızı Sultan Baht Begüm'ün de ikinci eşi idi (Muizzü'l-Ensab 96a; Yezdî, 2013, s. 182; Woods, 1990, s.17; Clavijo, 2016, s.125-126; Manz, 2006, s.185.). Süleymanşah'ın oğlu Yusuf ise Muhammed Sultan b. Cihangir'in kızı Ayşe Biki ile evliydi (Muizzü'l-Ensab 116a; Woods, 1990, s.30; Manz, 2013, s.28).

Türkleşmiş Nüküz kabilesinden olan Emir Abdüssamed b. Hacı Seyfeddin hanedana akraba olan önemli beylerden birisiydi. Emir Hacı Seyfeddin Nüküz'ün kız kardeşleri Tac'ül Mülk ile Ömerşeyh'in oğlu Ahmet ile (Muizzü'l-Ensab 109b; Woods, 1990, s.23), 1389 yılında diğer kız kardeşi Şah Melik Ağa önce Miranşah'ın oğlu Ebu Bekir ile daha sonra da Miranşah'ın oğlu İcil evlenmiştir (Muizzü'l-Ensab 124a,129b; Yezdî, 2013, s.197; Woods, 1990, s.34, 40).

Timur'un doğudaki komşularının saldırganlığına ve batıdaki komşularının askerî yaklaşımlarına karşı koymak için arka cepheyi güvence altına almak ve zorlu saldırılarla daha iyi mücadele etmek adına ittifak yaptığı bir diğer kişi ise Gıyaseddin Tarhan'dır. Timur'un en güvenilir emirleri arasında bulunan Emir Gıyaseddin Tarhan, 1398 yılında Hızır Hoca Oğlan'ın kızı Tükel Hanım'ı Timur'a eş olarak istemiştir. Ayrıca Gıyaseddin Tarhan, Hindistan seferi boyunca Timur'un maiyetinde bulunmuştur. (Şami, 1987, s. 207,224,230; Alan, 1999, s.232) Gıyaseddin Tarhan'ın üç kızı hanedandan Mirzalarla evlilik yapmıştır. Gıyaseddin Tarhan'ın kızlarından Nigar Ağa 1392 yılında Timur'un torunu Pir Muhammed b. Ömerşeyh ile evlenmiştir (Muizzü'l-Ensab 103b, Yezdî, 2013, s.197; Woods, 1990, s.20; Alan,1999, s. 232). Diğer kızı Saadet Sultan ise Rüstem b. Ömerşey ile evlendi (Muizzü'l-Ensab 104b; Woods, 1990, s.21; Alan,1999, s.232). Bir diğer kızı Gevherşad ise Mirza Şahruh ile evlenmiştir (Muizzü'l-Ensab 134b; Woods, 1990, s.43; Alan, 1999, s.232) Gevherşad, Mirza Şahruh'un en çok sözü geçen eşi idi. O, Timur'un ölümünden 1457 yılında Ebu Said tarafından öldürülünceye dek kendisinden oldukça söz ettirmiş, Timurlu tarihi boyunca hiçbir hükümdar eşi devlet işlerine Gevherşad kadar müdahil olmamıştır (Manz, 2013, s.28; Alan, 1999, s.232).

Timur, Maveraünnehir ve Harezmi'n önemli beyleri ile evlilik bağı kurarak nüfuzlu insanlarla güven inşa etme politikasını sürdürürken güç dengesini de oluşturmuştur. Harezmi'e yapılan üç seferin sonunda da evlilik aracını kullanmayı ihmal etmemiştir. Harezmi hükümdarı Hüseyin Sufi ölünce yerine kardeşi Yusuf Sufi geçmişti. Yusuf Sufi, Cengiz Han soyunun Özbek Han kolundan yeğeni Hanzade'yi Timur'un oğlu Cihangir'e vermeyi vaat etmiştir. Ancak sözünde durmadığından Timur, Harezmi'e yeniden ordu sevk etmiştir. Nihayetinde 1374 yılında evlilik

olmuştur. Ancak bu evlilik bağına rağmen Yusuf Sufi Timur'a karşı isyan etmeye devam etmiştir. 1379 yılında Timur, Buhara'yı yağmalatmasından sonra Harezm'e dördüncü kez sefer düzenlemiştir (Yezdi, 2013, s.107; Aka,2000, s. 7; Yüksel, 2010a, s. 240; Togan, 1973, s.12).

Emir Musa Taycut, Timur'a sonradan katılan önemli beylerden birisidir. Saray Mülk Hanım, Emir Musa'nın ablasının kızıdır. Timur, 1378 yılında Musa Taycut'un kızı Tüman Ağa ile evlenmiş küçük kızı Aka Biki'yi de Musa Taycut'un oğlu Muhammed Bek'le evlendirmiştir. (Yezdi,2013, s.73,103; Woods, 1990, s.18). Timur'un, Yusuf Sufi'nin ihanetinin ardından böyle bir evliliği yapmasının nedenlerinden birisi de bir güç dengesi kurma isteği ya da yerel yöneticileri birbirine karşı karşıya getirme gibi siyaset izlemiş olması olabilir (Sooreni vd., 2018, s.129).

Timur, Hindistan seferine gitmeden önce, Deşt-i Kıpçak'ın büyük bir kısmını hâkimiyeti altına aldı. Daha sonra Çağatay ve Maverâünnehir bölgelerinin siyasi liderleriyle bağlantı kurdu. Özellikle Moğolistan'da han olarak bulunan Hızır Hoca Oğlan önemli mevki ve büyük bir orduya sahipti. Bu nedenle güçlü yöneticilerin desteğini kazanmak için zor kullanmak yerine yumuşak siyaset kullanmayı tercih eden Timur, Hindistan seferi öncesi Hızır Hoca Oğlan'ın kızı Tükel hanımı (küçük hanım) istemeye Hızır Hoca Oğlan'ın oğlu Şem'i Cihanı ve Gıyaseddin Tarhanı gönderdi. Timur, 1397 yılında bu hanımla nikâhlandı ve yeni kurduğu Bağ-ı Dilgüşa köşkünü de bu hanımına tahsis etti. Tükel hanımla yapılan evlilik diğer evlilikleri gibi siyasi olup Hind seferi öncesi sınırlarını güvence altına alma veya daha sonra yapmayı planladığı Çin seferi yolunu emniyet altına alma düşüncesinden hâsıl olması mümkündür (Yezdi, 2013, s.272-75; Khwandmir, 3:468; Şami, 1987, s.205; Togan, 1973, s.8).

Muzafferiler (1313-1393), Hülagu Han'ın İran ve Irak'taki devletinin parçalanmasından sonra İran'ın güneybatısındaki Fars eyaletini ele geçirmişlerdi. Timur, Horasan'ı ele geçirdiği sırada Muzafferilerin başında Şiraz hükümdarı Şeyh Şuca bulunuyordu. Timur'un Horasan fetihlerini duyan ve onun Dünya'ya hâkim olacağını düşünen Şeyh Şuca, 1383 yılında Timur'a bir mektup gönderdi. Mektupta ölecek olursa çocuklarını Timur'a emanet ettiği yazıyordu. Timur da gelen mektuba cevap yazarak Şah Şuca'nın oğlu Üveys'in kızını Cihangir Mirza'nın oğlu Pir Muhammed'e istedi. Belh'te kamp yapıldığı sırada Şiraz'a giden elçiler Şah Şuca'nın torunu Sabur Sultanı (Muizzü'l-Ensab 120a) düğün için getirdiler. Kutlamalar yapılip birkaç gün boyunca ziyafetler verildi (Khwandmir, 3:433, 3:436; Woods, 1990, s.30). Şeyh Şuca'nın ölümünden sonra yerine geçen Zeynelabidin, Timur'un himayesine girdi (Yezdi, 2013, s.160).

Timur, büyük güçlerin yanı sıra yerel güçlerin ve aşiretlerin de önemli olduğunu biliyordu. Bu sebeple uzak ülkelerde hâkimiyetini genişletmeye ve sürdürmeye çalışmıştır. Beş yıllık seferi sırasında Anadolu kapılarına dayandığında Mardin'de Artukoğullarından Melik Zahir Mecdüddin İsa bulunmaktaydı. Timur, Mardin hâkimine haber yollayıp İsa'nın itaat etmesini istemişti. Ancak Mardin hâkimi düşmanlık yolunu seçmişti. Çünkü Memlük Sultanı Berkük'un müttfikiydi. Bunun üzerine 29 Ocak 1394'te Timur, Mardin üzerine yürümeye karar verdi. Mardin hâkimi İsa bu haberi duyunca Timur'un huzuruna gelip itaatini arz etti. Ancak daha sonra sözünde durmadı. Bunun üzerine 16 Mart 1394'te Timur ikinci kez Mardin üzerine yürüdü. Şehri alarak yönetimini de İsa'nın kardeşi Melik Salih'e verdi. İsa'yı esir alıp Sultaniye 'ye gönderdi. Timur, üç yıl sonra Deşt-i Kıpçak seferinden dönerken Mardin Hâkimi İsa'yı hapisten çıkartıp bağışladı ve Mardin'i tekrar ona verdi. 1401 yılında Timur, Ankara savaşı arefesi öncesi Şam seferinde iken ne İsa ne de oğlu yardıma gelmişti. Şam zaferini duyan İsa korkuya kapılmıştı. Sefer dönüşü Mardin yakınlarına gelen Timur, İsa'yı huzuruna çağırdı. Ama o korkudan gelmedi. Bunun üzerine Timur, şehrin dış mahalleleri ve pazarlarını ateşe

verdirdi ve Mardin'den ayrıldı. 1403 yılında Ankara savaşından sonra Timur, Anadolu topraklarını terk etmek üzereyken Mardin hâkimi Melik İsa, pişman olarak Mirza Şahruh'un yanına gelerek özür diledi ve aracı olmasını istedi. Şahruh onu Timur'un huzuruna çıkardı. Ayrıca İsa'nın kızını Mirza Ebu Bekir'e nişanladı. Timur, Irak, Bağdat, Mardin ve Diyarbakır'ı içine alan Irak-ı Arab'ı Mirza Ebubekir'e verdi (Yezdî, 2013, s.233-372, 413-425; Şami, 1987, s.178, 317,332). Yezdî, Ankara savaşı sonrası Timur, Bursa'da iken Şehzade Ebubekir'in buraya gelerek Yıldırım Bayezid'in büyük kızını nikâhına aldığını yazmaktadır (Yezdî, 2013, s.397). Ancak Muizzü'l Ensab ve diğer kaynaklarda bu bilgiye rastlanmamaktadır.

Timur, yaşamının son yıllarında topraklarını önemli ölçüde genişletti. Dönemin siyasi durumunu gözlemleyerek bölgesel gelişmeleri takip etti. Çin seferine çıkmadan önce fethettiği bölgelerin sınırlarını koruyabilmek adına politikalar geliştirdi. Mardin hâkimiyle yaptığı ittifakta bu politikalardan biriydi. Ülkesinin batı ve kuzey batı bölgelerinde yeni cephelerin oluşumunu veya yeni oluşacak ittifak ve isyanları önlemek adına siyasi girişimlerin yanında evlilik ittifaklarını da kullandı. Çin'i güvenli bir şekilde fethetmek için çevresindeki iç çekişmeleri azaltmaya çalıştı ancak 1405 yılındaki ölümüyle yapmak istedikleri yarım kaldı. Timur, ölümünden önce Semerkant'ta bulunan Kanıgil'de toy düzenleyerek ergenlik çağına giren Uluğ Bey, Şehzade İbrahim Sultan, Miranşah'ın oğlu Şehzade İcil ve Ömerşeyh'in oğulları Şehzade Ahmed, Seydi Ahmed ve Baykara'yı evlendirdi (İbn Arabşah, 2012, s.348; Yezdî, 2013, s.438; Clavijo, 2016, s.186; Sooreni vd. 2018, s. 131).

Timur'un Ölümünden Sonra Yapılan İttifaklar

Timur, ölüm döşeginde iken veliaht olarak torunu Pir Muhammed b. Cihangir'i bırakmıştı. Ancak Kabil eyaletinde vali olan Pir Muhammed'in kendisini hükümdar olarak kabul ettirme şansı çok düşüktü. Timur'un ölümünden sonraki birkaç gün içinde, onun yakın adamlarıyla birlikte oğulları ve torunları önlerindeki on beş yıl boyunca sürecektir taht kavgasına damga vurmuşlardır. Timur'un ölüm haberini alan Şahruh, Horasan bölgesinde gerekli tedbirleri alarak adına hutbe okutmuştu. Hanedan mensupları birbiriyle uğraşırken, kabile reisleri de sürekli taraf değiştireyordu. Bu siyasi ortamda gücü elde tutmak oldukça zor bir hale gelmişti. Horasan, Sistan, Mazenderan ve Azerbaycan'daki bazı yöneticilerde bölgelerinde bağımsızlık ilan etmeye başka topraklara saldırmaya başlamıştı (Manz, 2006, s.172-73; Alan, 2007, s.93).

Azerbaycan, Timurluların kaybettiği ilk yer olmuştur. Timur öldüğünde Azerbaycan'ın başında Miranşah'ın oğlu Mirza Ömer bulunuyordu. Mirza Ömer'e ilk başkaldırı Timur'un en yakın adamlarından Cihanşah b. Caku'dan gelmiştir (Tacü's-Selmani, 1999:70). İkinci başkaldırı babası Miranşah ve kardeşi Ebubekir'den gelmiştir. Timur, 1403'te Halil Sultan'a Ermenistan ve Gürcistan'ı, Mirza Ömer'e Azerbaycan'ı, Ebubekir'e de Irak-ı Arap'ı vererek, batı İran'ı Miranşah'ın oğulları arasında paylaşmıştı. Daha önce valilikten alınan Miranşah, Irak'ta Ebubekir'in yanında bulunuyordu (Yezdî, 2013, s.413-414). Bu sırada Sultan Ahmet Celayir harekete geçerek Bağdat'ı ele geçirmiş, arkasından Oyrat ve Türkmenlerden topladığı askerlerle Tebriz'i ele geçirmişti. Bir yandan da Karakoyunlu Beyi Kara Yusuf faaliyetlerine başlamıştı. Bölgede Türkmenlerin etkinlikleri artmıştı. Karakoyunlular kendilerine Şirvanşahlardan destek bulmuştu (Yezdî, 2013, s.477; Manz, 2006, s.190). Miranşah'ın oğullarının Azerbaycan ve Irak-ı Acem'deki başarısızlıkları, Türkmen ve Timurlu tarihi açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Timur'un ölümünün üstünden üç yıl geçmeden Mirzaların Karakoyunlu Beyi Kara Yusuf'a yenilmeleriyle bölge tamamen Timurlu hâkimiyetinden çıkmıştı. Böylece Karakoyunlu devleti kurulmuş oldu (Aka, 2000, s.47; Alan, 2007, s.98).

Taht mücadelelerinin başında Mülket Ağa'nın Ömer Şeyh'ten olan oğulları Şiraz hâkimi Pir Muhammed, İsfahan hâkimi Emirzade Rüstem, Hemedan hâkimi Emirzade Rüstem, Şahruh'un üvey çocukları olmaları sebebiyle onu desteklemişlerdir (Hafız-ı Ebru, 1380, s.43). Ancak çok kısa bir süre sonra Şahruh'un üvey oğulları isyan etti. Mülket Ağa ve Şahruh arasındaki evliliğin onlara çok avantaj sağlamadığı bir gerçektir. Bunun yanında Şahruh'u terk eden beyler de hatırı sayılır kadar fazlaydı. Bunların çoğu da Timur zamanı akrabalık bağıyla ittifak yaptığı beylerdi. İsyen eden beylerin ilki Timur'un damadı Süleymanşahı (Muizzü'l-Ensab 116a; Woods, 1990, s.30; Manz, 2013, s.29). Şahruh'un karşısında yer alan bir diğer bey Mizrab b. Çeku Barlas'tı. Mizrab'ın amcazadesi Edigü Timur'un yeğenlerinden biriyle evliydi. Bu evlilik sebebiyle Kirman valiliğine getirilmişti. Bir diğer kişi Emir Abdussamed b. Hacı Seyfeddin de hanedana akrabaydı. İsyenlerin hanedana akraba emirlerden gelmesi sadakatin pamuk ipliğine bağlı olduğunu göstermektedir (Manz, 2013, s.28). Timurlu tarihinin arka planına baktığımız zaman hükümdarların yükselişi ve düşüşünü çeşitli ailelerin etkilediğini söylemek yanlış olmaz. Öyle görünüyor ki batıdaki Türkmen tehdidine rağmen Şahruh bir yandan da emirlerin ve Mirzaların ayaklanmalarıyla uğraşmıştır. Öncelikle Maverâünnehir ve Horasan'daki hâkimiyetini tesis ettikten sonra Karakoyunlularla yüzleşmesi gerekiyordu. Bu sebeple babasının yaptığı gibi evlilik ve aile bağları kurması en uygun araç olacaktı.

Timur'un ölümünden itibaren Semerkant'ı elinde tutan Halil Sultan, Hudaydad Hüseyin ve bazı emirlerin isyanıyla karşı karşıya kaldı. Hudaydad Hüseyin'in, Semerkand'ı yağmalaması tehdidiyle karşı karşıya kalan Halil Sultan bir süre sonra bazı adamlarının muhalefetiyle iyice çökme eşiğine geldi. Bu nedenle Halil Sultan, Hudaydad ile uzlaşmak zorunda kaldı. Bu anlaşmanın en önemli kısmı merhum Timur'un eşi Tuman Ağa'nın Hudaydad Hüseyin'e verilmesiydi. Ancak isteklerinin gerçekleşmeyeceğini anlayan Hudaydad Hüseyin şehirden ayrıldı (Tacü's-Selmani, 1999, s.84). Bir süre sonra tekrar harekete geçen Hudaydad, Allahdad'ı Halil Sultan'a gönderdi. Halil Sultan'ı barışa razı edip Tuman Ağa'nın ona verilmesini istedi. Barış gerçekleşerek Tuman Ağa'nın Hudaydad'a verilmesi kararlaştırıldı. Fakat Emir Şeyh Nureddin de Halil Sultanla sulh yapma karşılığında Tuman Ağa'yı istiyordu. Tuman Ağa, Emir Şeyh Nureddin'e verilerek ittifak sağlanmış oldu (Tacü's-Selmani, 1999, s.96-97). Şahruh, 1409'da Halil Sultan'ın Semerkant yönetimine son vererek oğlu Uluğ Bey'i bölgenin hâkimi yapmıştır (Semerkandi, 2008, s.145).

Mirañşah'ın oğullarının Azerbaycan ve Irak bölgelerinde birbirlerine karşı iç çekişme içinde olması Karakoyunlu Kara Yusuf'a yaramıştı. Şahruh, Karakoyunlulara karşı 1420, 1429 ve 1435 yıllarında Azerbaycan'a üç kez sefer yapmıştır. Kara Yusuf 1420'de aniden ölünce yerine oğlu İskender geçmiştir. Şahruh, Azerbaycan hâkimliğini oğulları ve büyük emirlerine teklif etmiştir. Ancak kimse İskender'in korkusundan bu teklife yanaşmamıştır. Bu sebepten Şahruh Azerbaycan'ı yine Kara Koyunlulara bırakarak Horasan'a dönmüştür (Paydaş, 2018, s.381). Şahruh'un I. Azerbaycan seferi sırasında Kara Koyunlularla yapılan Eleşkirt Meydan Muharebesinde Ak Koyunlular Timurluların yanında yer almıştır (Alan, 2007, s.102). Timurlu-Ak Koyunlu ilişkilerini daha da sağlamlaştırmak için Şahruh'un oğlu Cuki Mirza Kara, Kara Yülük Osman Bey'in kızı Hanım'ı nikâhına almak istemiştir. Şahruh, bu evlilik dolayısıyla çok memnun olmuştur. Kurulan ittifak ile Akkoyunlular, Osmanlılar ve Kara Koyunlulara karşı Timurlu askerî gücünü arkalarına almayı amaçlamışlardır (Paydaş, 2019, s.415; Sooreni, 2018, s.138).

Timurlu Devleti'nin batı bölgelerinde sayısız hak sahibi bulunuyordu ve Şahruh için hak sahiplerinin taleplerini yerine getirmek oldukça zordu. Bu sebeple Şahruh, Azerbaycan bölgesinde Timurlu egemenliğini sürdürmek için evlilik aracını kullanmayı düşünmüştür.

Timur'un ölümünden sonra Şirvan, Kür ve Derbent'e kadar bölgelere hâkim olan Şirvanşahlar, bağımsız olmak istediler. Bir taraftan da Timur'un mirasına sahip olmaya çalışan Karakoyunlular ile ilişkileri gerginleşmeye başlamıştı (Paydaş, 2005, s.119-120). Bu sebeple Şahruh, Şirvanşahlarla ilişkilerini güçlendirmek istemiştir. 1421 yılında Şahruh'un Azerbaycan'a geldiği sırada Kara Yusuf'un eşi olan ve onun ölümünden sonra dul kalan Mirza Ebubekir'in kızı ile Şirvanşah Halilullah'ın kızı evlendirildi (Hafız-ı Ebru, 758; Paydaş, 2005, s.123). Böylece evlilik ittifakıyla ilişkiler güçlendirilmiş oldu.

Timur ve halefleri zamanında devletin hâkimiyet bölgesi Maverâünnehir'den ziyade Horasan, Afganistan ve Azerbaycan'a doğru değişmişti. Bu sırada Çağatay Devleti'nin bir parçası olan Doğu Türkistan'da Çağatay soyundan gelen hanlar varlıklarını devam ettiriyorlardı. Bunlar zaman zaman Timurlu topraklarına akınlar yapıyorlardı. Şahruh döneminde, Semerkant ve Maverâünnehir bölgesi Uluğ Bey'e verilmişti. Uluğ Bey bir süre Moğollar üzerine seferler yapmak zorunda kalmıştır. 1419 yılında akrabalık kurulmasına karar verilerek Moğol Hanı Şem-i Cihan'ın kızı Miri Nigar Ağa'yı oğlu Mirza Muhammed Cuki ile evlendirmiştir (Woods, 1990, s.45; Alan, 2007, s.235).

Şahruh, üçüncü kez Azerbaycan seferine çıkmadan önce 1434 yılında hanedanla akraba olan Emir Yedigâr Şah Arlat'ın kızı Zeyneb Begüm ile torunu ve Baysungur'un oğlu Alaüddevle'yi evlendirdi (Muizzü'l-Ensab 140b). Bu evlilik ittifakı muhtemelen Horasan ve Maverâünnehir'in siyasi istikrarını sağlamak için Arlat güçlerine ihtiyaç duyulduğundan yapılmış olabilir.

Şahruh'un ölümünden sonra (1447) ülke tekrar taht kavgalarıyla karşı karşıya kalmıştı. Doğrudan saltanatı hedefleyen tek isim Uluğ Bey görünmekteydi. Abdülatif, Alaüddevle, Ebu'l Kasım Babür, Mirza Muhammed gibi mirzalar başlangıçta topraklarını emniyete almayı hedeflemişlerdir. Ancak her biri bir vilayette hükümdarlıklarını ilan etmeye çalıştılar. Ebu Said'in tahta oturduğu zamana kadar geçen sürede mirzalar tahtlarını korumak için önde gelen ailelerle ittifak yapmayı sürdürdüler (Manz, 2013, s.2008).

Uluğ Bey, Timur'un ölümünden önce verdiği toyda evlenmişti. Uluğ Bey'in ilk eşi Cengiz Han'ın oğlu Ögeday sülalesine mensup Sultan Muhammed Han'ın kızı Ak Bike idi. (Woods, 1990, s.43; Barthold, 2015, s.42; Yüksel, 2010a, s.241). Ayrıca Uluğ Bey, Ögeday soyundan gelen Sultan Mahmud Han'ın kızı Akı Sultan Hanike, Çağatay Han Soyundan gelen Moğolistan hâkimi Hızır Hâce Han'ın oğlu Şem-i Cihan'ın kızı Hüsn Nigar Hanike, Cuci Han soyundan gelen Derviş Han'ın kızı Şükür Bi Hanike, Özbek Han soyundan gelen Ak Sufi'nin kızı Bahtı Bi Hatun ve Cuci Han soyundan gelen Ebu'l-Hayır Han'ın bir kızı olmak üzere toplam 5 Cengizli hanımla evlenmiştir (Woods, 1990, s.43-44; Yüksel, 2010, s.241). Uluğ Bey, Cengiz Han sülalesinin neredeyse her kolundan eş alarak meşruiyetini sağlamlaştırmayı hedeflemiş olmalıdır. Uluğ Bey'in Sultan Mahmut Han'ın kızı Ak Sultan Hanike ile evliliğinden dolayı Küregen unvanını taşımıştır (Barthold, 2015, s.76). Ancak Uluğ Bey ilk hanımı Aka Bike'nin 1419 yılındaki zamansız ölümünün ardından Mahmut Han'ın kızı Ak Sultan Hanike'den de boşanmıştır (Barthold, 2015, s.122). Uluğ Bey, taht kavgalarında Moğolların kendisini destekleyeceğini umuyordu ne var ki Cengiz sülalesinden gelen eşinden boşanmasıyla Mahmut Han ile yapılacak ittifakta üzüntüyle sonuçlanmış oldu. Uluğ Bey'in bu hatası, annesi Gevherşad Begüm önderliğindeki Tarhanlı sülalesi karşısında konumunu zayıflatmış olabilir. Çünkü Moğollarla dostluk çizgisinin kopması, siyasi konumu ve meşruiyetini zayıflatmış şeklinde yorumlanabilir. Şahruh'un ölümünden sonraki mücadelelerde Moğolların Tarhanlılara

karşı Uluğ Beyi desteklememeleri siyasi itibarının azalmasında etkili olmuştur (Sorreni vd. 2018, s.133).

Şahruh'un eşi Gevherşad, Baysungur'un oğlu Alaüddeve'yi çocuklarından bile çok seviyordu. Ancak mevcut şartlar Şahruh'un ölümünden sonra Alaüddeve'nin hükümdar ilan edilmesini önlemiştir. Başlarda Gevherşad'ın, Uluğ Bey'in oğlu Abdülatif'e ülkenin başsız kaldığını bu sebeple idareyi ele almasını söylemesi Uluğ Bey'in gönlünün almak için yapılan bir hamle olmuştur. Ancak daha önceki gelişmelerin bir sonucu olarak Abdülatif'in Gevherşad'a karşı kötü davranması Alaüddeve'nin harekete geçmesine sebep olmuştur. Tarhan sülalesi tüm bu gelişmelerde ve sonrasının yaşanacak olaylarda Uluğ Bey dışında özellikle de Baysungur'un oğulları ve torunları olan şehzadeleri desteklemiştir (Alan, 1999, s.239 -242; Yüksel, 2010b, s.582).

Uluğ Bey ve Abdülatif 1449 yılında hayatlarını kaybetmişler, Mirza Muhammed, 1451 yılında öldürülmüştür. Böylece sadece Ebu Said ve Babür hayatta kalmıştır. Babür'ün ölümü ile de Horasan'da mücadeleler tekrar başlayarak Ebu Said Herat'ta tahta çıkana kadar devam etmiştir (Alan, 2007, s.118).

Ebu Said'in 1457 yılında Gevherşad'ı öldürtmesiyle Tarhanlı sülalesine ölümcül bir darbe vurulmuştur. Ebu Said, kısa bir süre sonra da Horasan ve Maverünnehir hükümdarı olmuştur. Ebu Said, hükümdarlık tahtına oturduğu zaman Herat'ta bir süreliğine hüküm süren Mirza İbrahim ve bazı emirlerle barış anlaşması yapmıştır. Bu anlaşmanın şartlarında birisi de Mirza İbrahim'in kız kardeşi ile evlenip akrabalık bağı kurulmasıydı. Taraflar arasında anlaşmanın yürürlüğe girip girmediği bilinmemekle birlikte Ebu Said sırasıyla Cuci Han soyundan gelen Ebu'l Hayır Han'ın kızı Hanzade Begüm'le, Şahruh'un soyundan gelen Uluğ Bey'in kızı Aka Begimle Mirza İbrahim'in kızı Afak Ağaçe Kükeltaş, Alaüddeve'nin kızı Rukiye Sultan Begümle evlenmiştir. Ayrıca diğer emirlerin desteğini almak için Buga Tarhan'ın kızı Melik Sultan Begim, Şah Muhammed Bedahşi'nin kızı Şehzade Begim, Emir Muhammed Hudaydad'ın kızı Kurluk Bike Ağa ve Şah Veli Sulduz'un kızı Zeyneb Ağa gibi dönemin önemli isimlerinin kızlarıyla evlenerek ittifaklar kurmuştur. Bunun yanında oğullarına da Çağatay Han soyundan gelen Yunus Han'ın kızı Mihr Nigar Hanım'ı, Tarhanlardan Tarhan Begüm'ü, Argun boyundan Habibe Sultan'ı ve Barlas boyundan Latif Begim'i oğlu Sultan Ahmet'e almıştır. Yunus Han'ın diğer kızı Sultan Nigar Hanım'ı, Tirmizli Hanzade Begim'i ve dönemin önemli beylerinden olan Ali Bey'in kızı Paşa Begim'i oğlu Sultan Mahmud ile evlendirmiştir (Tarih-i Reşidi, 2005, s.324; Woods, 1990, s.35-38; Yüksel, 2010a, s.242; Koçak, 2020, s.72).

Ömerşeyh'in torunu Hüseyin Baykara'nın da çok fazla ittifak evliliği yaptığı görünmektedir. İlk önce Mirza Muizüddin Sencer'in kızı Bike Sultan Begümle evlenmiştir. Arkasında Ebu Said'in kızı Şehr Banu Bike ile evlenmiş ancak geçimsizlikten birkaç ay sonra ayrılıp diğer kızı Payende Sultan Begim'i nikâhına almıştır (Khwandmir, 4:182,320-21; Woods:1990, s.25; Yüksel, 2010a:243). İktidar mücadelesinde kendisine destek veren Emir Hüseyin Çerkes'in Afak Begim ve Zeynep Sultan isimli kız kardeşleriyle evlenmiştir. Ayrıca dönemin önde gelen emirlerinden Emir Sultan Hüseyin Çaharşenbe'nin kızı Latife Sultan, Hoca Muhammed Ata'nın kızı Baba Ağaçe, Azak beylerinden Hüseyin Sufi'nin kızı Tulak Begim ile evlenmiştir (Muizzü'l Ensab, 151a-151b; Khwandmir, 4:320-321; Woods, 1990, s.25-26).

Sultan Hüseyin Baykara'nın Mirza Sencer'in kızı Bike Sultan Begim'den olan oğlu Bedi'uzzaman'ın doğumu ittifak evliliklerinin sonucusudur diyebiliriz. Ancak Mirza

Bedi'uzzaman, bilim ve edebiyatta gösterdiği başarıyı babasıyla olan ilişkilerde ve siyasette gösterememiştir. Babasıyla girdiği çatışmada siyasi meşruiyet kazanmak ve bazı nüfuzlu ailelerin askerî güçlerini harekete geçirmek için bilinçli olarak siyasi evlilik araçlarını kullanmak istese bile başarılı olamamıştır. Timurlu Devletinin son yılları mirzaların birbiriyle çekişmeleriyle geçmiştir. Bundan en karlı çıkan Özbekler olmuştur. Şibani Han'ın Buhara ve Semerkant'ı ele geçirmesiyle Timurlu Devleti son bulmuştur (Alan, 2007, s.24-25). Timurlu iktidarında öne çıkan konulardan birisi de siyasi evliliklerdir. Çünkü Timur'dan başlayarak halefleri de yapılan evlilikleri siyasi hedeflerine ulaşmak için bir araç olarak kullanmışlardır.

SONUÇ

1370 yılında Timur iktidara geldiği sıralarda Maverainnehr'in şehirlerinde Belh ve Hucend'e Çağatay ulusundan emirler hâkimdi. O, 1360'lı yıllardan itibaren ittifak evliliklerinin önemini anlamıştı. Bu nedenle ilk evlilik ittifakını Karaunaslardan Emir Kazagan'ın torunu ve Emir Hüseyin'in kız kardeşi olan Olcay Terken Ağa ile yapmıştır. Yaptığı bu evlilik Çağataylılar arasında Timur'un itibarını daha da arttırmıştır. Timur'un egemenlik anlayışı ele alınırken en dikkat çekici nokta onun öncelikle sulh yolunu seçmesi ve Çağatay emirleri ile ittifaklar kurmaya çalışmasıdır. Siyasi evlilikler bu egemenlik anlayışının önemli ayaklarından biridir. Timurlular dönemi evliliklerini analiz etmek tarihsel olaylara ışık tutmak, 150 yıllık devletin en parlak ve en zayıf dönemlerini anlamak ayrıca bazı siyasi bulmacaları çözmek açısından önemlidir. Evlilik ittifakları, Timur'a güvenebileceği ve önemli görevleri verebileceği seçkin bir grubu oluşturmasına yardımcı olmuştur. Yapılan evliliklerin ülkenin sınırlarının genişlemesinde katkısı olduğu kesindir. Ancak yapılan ittifaklar siyasi veya akrabalık bağlarıyla bir araya geldiği kişilerle iktidarı paylaştığı anlamına gelmemelidir. Bununla birlikte ittifak yaptığı emirlerin Timur'un ölümünden sonra haleflerine isyan ettikleri tarihî bir gerçektir. Timur, evlilik ittifaklarıyla Çağataylı emirler arasında birliği sağlamayı amaçlayarak kendisine karşı bağımsızlık fikrini ortadan kaldırmayı hedeflemiştir.

Timurlular döneminde evlilikleri iki gruba ayırmak mantıklı olacaktır. Birincisi meşruiyeti sağlamak adına yapılan evlilikler, ikincisi ise bölgesel istikrarı sağlamak ve gücü elinde bulundurmaya yönelik yapılan ittifak evlilikleridir. Birincisi ikincisine nazaran çok daha başarılı olmuş kanısındayız. Zira ittifak amacıyla yapılan çoğu evliliğin hedefine ulaşmadığı görülmektedir. Ancak her şeye rağmen tarih boyunca evlilik bağları en önemli strateji olmuştur. Rakip devletlerin veya yerel güçlerin ayakta kalabilmesi için bu tür ilişkilere ihtiyaç duyulmuştur. Timurlular gerçekten de kurulduğu günden itibaren evlilik aracını en fazla kullanan devlettir diyebiliriz. Muizzü'l Ensab incelendiğinde Timurlu Hanedanının en çok Karaunaslar, Arlatlar, Celayirliler, Hatlan Emirlerinin aileleriyle ittifak evlilikleri yaptıkları görülmektedir. Bununla birlikte Apari, Duğlat, Süldüz, Yesavur, Kongirat, Nüküz ve Kavçinlerle de evlilikler yapılmıştır. Böylece siyasi ve askerî anlamda güçlü olan Türk-Moğol ailelerin desteğini alabilmişlerdir. Bu dönemde siyasi ilişkiler bağlamında kilit rol üstlenen ittifak evlilikleri Timur ve haleflerine güvenebilecekleri bir yönetim sınıfının oluşmasında önemli katkılarda bulunmuştur.

KAYNAKÇA

Alan, Hayrunnisa. (1999). Bir Timurlu hanımı: Gevherşad Ağa ve Tarhani Emirler, *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, Ed. M. Ersan- Nejdet Bilgin- Turan Gökçe, ss.231-248.

Alan, Hayrunnisa. (2007). *Bozkırdan cennet bahçesine Timurlular*. Ötüken Yayınları.

- Aka, İ. (1999). Timurlularda hâkimiyet anlayışı. *Türk Kültürü*, 37(430), 84-85.
- Aka, İ. (2000). *Timur ve devleti*, TTK Yayınları.
- Aka, İ. (1994). *Mîrzâ Şâhruh ve zamanı*, TTK Yayınları, Ankara.
- Aubin, Jean. (1963). Comment Tamerlan Prenait Les Villes, *Studia İslamica*, 19, 83-122.
- Barthold, V. V. (2015). *Uluğ Beg ve zamanı*, Trc. İsmail Aka, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Clavijo, R. G. (2016). *Anadolu orta asya ve Timur*. Trc. Ömer Rıza Doğrul, Köprü Yayınları.
- Crone, P. (1994). *Pre-Industrial societies*. Balckwell.
- Hafız-ı Abru. (1959). *Cinç opuscules de Hafız-ı Abru*. ed. F. Tauer, Ceskoslovenska Akademie Ved.
- Hafız-ı Abru. (1380). *Zubdet'üt tevarih-i Baysunguri I*. Seyyid Kemal Hac Seyyid Cevadi.
- Hasan-ı Rumlu. (2006). *Asenü't-Tevarih*, Çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları.
- İbn Arabşah. (2012). *Acaibu'l makdur*, Selenge Yayınları.
- Jamaluddin, S. (1978). The Political significance of The matrimonial alliances of Amir Timur, Proceedings of the Indian History Congress, 39/2, 915-923.
- Paydaş, K. (2005). Timurlu ve türkmenlerin nirvanşahlarla olan münasebetleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 25, 40.
- Kazım, P. (2019). Ak-Koyunlu devleti'nde siyasi evlilikler ve sarayda hatunların konumu. *Tarih Yolunda Bir Ömür Prof. Dr. İsmail Özçelik'e Armağan*. Berikan Yayınevi, 413-428.
- Paydaş, K. (2018). Karakoyunlular, *İslam Tarihi ve Medeniyeti Müslüman Türk Devletleri-II*, Ed. Muhammet Hanefi Palabıyık & Osman Çetin, Sıyer Yayınları, 9.
- Koçak, M. (2020). *Siyasi ve sosyal hayatta etkin bir güç: Timurlu Hanedan Kadınları*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Ankara.
- Manz, B. F. (2013). *Timurlu İran'ında iktidar, siyaset ve din*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Manz, B. F. (2006). *Timurlenk bozkırların son göçebe fatihi*. Kitap Yayınevi.
- Muizzü'l Ensab fi Şecereti'l-ensab*. (Anonim), Bibliotheque Nationale, MS 67.
- Mukaddesi. (2015). *Ahsenü't-Takasim*, Selenge Yayınları.
- Nizâmeddin-i Şâmî. (1987). *Zafernâme*, Trc. Necati Lugal. TTK.
- Semerkindi, A. (2008). *Matla-ı sadeyn ve mecma-i Bahreyn*, Trc. Asaniddin Urunbayev, II, Taşkent.
- Sooreni, B., Poormohammadi, N., Adelfer B., & Behramnejad, M. (2018). İzdvacha-yı siyâsi: ez ameden Timiruyan ta zuhur-u Safeviyan (illetha ve peyamedha), *Fasılname-i Peşohişha-yi Tarihi*, İsfahan, ss.120-140.
- Soslu, S. (2017). Kapadokia Krallığı'nda siyasi evlilikler ve kurulan ittifaklar, *TAD*, 36/61, ss.9-29.
- Şerefeddin Ali-i Yezdî. (2013). *Zafernâme*, Trc. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları.
- Tacü's-Selmani (1999). *Tarihname*, Çev. İsmail Aka, TTK Yayınları.
- Mirza Haydar Duğlat. (2005). *Tarih-i Reşidi*, Çev. Osman Karatay, Selenge Yayınları.
- Togan, A. Z. V. (1972). Emir Timur'un soyuna dair bir araştırma, *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, 26, 75-84.
- Togan, N. (1973). Temür zamanında aristokrat Türk kadını. *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, 5(1-4), 3-14.
- Yüksel, M. Ş. (2010a). Meşruiyet Kaynağı Olarak Timurlu Kadını. *Ekev Akademi Dergisi*, 14(45), 237-246.
- Yüksel, M. Ş. (2010b). Timurlularda kadın, Ed. Altan Çetin *Ortaçağda Kadın* içinde, Lotus Yayınevi.
- Yüksel, M. Ş. (2010c). Türk kültüründe "Levirat" ve Timurlularda, *Turkish Studies International Periodical for the Languages*, 5(3), 2028-2058.
- Woods, J. E. (1990). *The Timurid dynasty*. Indiana University.

EXTENDED ABSTRACT

Alliance Marriages in the Timurid State

Marriage has formed the basis of the family organization that has prepared the ground for the existence of states and societies throughout history. For this reason, marriage institute has not lost its importance until today. From time to time, rulers are required to implement various strategies in order to maintain the existence of their states. Throughout history, political marriages within and outside the family have been among the most effective tools and policies used for political unity and integration. In political marriages, the married couples were seen as a tool. Therefore, whatever their feelings were, their marriages were based solely on political and economic interests.

When Timur became the head of the tribal federation that formed the Chagatay Nation in 1370, instead of the tribal units, he formed a central army commanded by men he saw close to him. One of the prominent issues in the Timurid rule was political marriage. Timur, brought these people closer to him with the kinship relation established by marriage, thus establishing a new ruling class, and also did not neglect to keep them under control. Before Timur came to power, he had made his first alliance marriage with Olcay Terken Ağa, the grandson of Emir Kazagan from the Karaunas and the sister of Emir Hüseyin. It is known that Timur gained an important prestige in the steppe aristocracy thanks to the marriage.

Timur, while continuing the policy of building trust with influential people by establishing a marriage bond with the important gentlemen of Transoxiana and Khwarezm, also created the balance of power. Timur did not neglect to use the means of marriage at the end of three expeditions to Khwarezm. Timur and his successors used marriages as a means to achieve their political goals. It would be logical to divide the marriages of the Timurid period into two groups. The first is the marriages made in order to ensure legitimacy, the second is the alliance marriages made in order to ensure regional stability and to hold power. We believe that the first is much more successful than the second. It is seen that most marriages made for alliance purposes do not reach their goals. Despite everything, marriage ties have been the most important strategy throughout history.

In this study, it will be tried to shed light on historical events by trying to understand how Timur tried to strengthen his position by establishing marriage alliances with the Chagatay Emir, Mongols and other ruling families, the thoughts of statesmen with the said marriages made during the Timurid period, and the structure of the state.

"International Journal of New Approaches in Social Studies - IJONASS" is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).